

Michał Ślusarczyk

<https://orcid.org/0000-0001-8537-5191>

Tomasz Kupidura

<https://orcid.org/0000-0002-2543-7562>

DOI: 10.34866/d3jg-tc44

Droga do transformacji instytucji edukacyjnych poprzez całościowe podejście do zrównoważonego rozwoju (WIA)

A road to transform educational institutions through a holistic approach to sustainability (WIA)

Key words: sustainability, education, transformation.

Abstract: The article takes a holistic view of the possibilities for transforming an educational institution towards sustainability. The principles of sustainability are also presented, including factors that influence the transformation of educational institutions. The actions an institution can take to contribute to sustainable development and what benefits we can expect from such actions are described. Examples of good practice for the transformation of educational institutions towards the achievement of sustainable development goals are also presented.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, edukacja, transformacja.

Streszczenie: Artykuł w holistycznym ujęciu przedstawia możliwości transformacji instytucji edukacyjnej w kierunku zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono również zasady zrównoważonego rozwoju, w tym czynniki, które mają wpływ na transformację instytucji edukacyjnych. Opisane zostały działania, jakie może podjąć instytucja, aby przyczynić się do zrównoważonego rozwoju, i jakich możemy spodziewać się korzyści z tego typu działań. Przedstawiono również przykłady dobrych praktyk służących transformacji instytucji edukacyjnych w kierunku osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

Wprowadzenie

W Raporcie Brundtland z 1987 r. Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju pt. *Nasza wspólna przyszłość* zdefiniowane zostały podstawowe założenia zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono go jako „rozwój odpowiadający obecnym potrzebom bez uszczerbku dla możliwości spełnienia swoich potrzeb przez przyszłe pokolenia”. Zdefiniowano jego cel, który ma zapewnić rozwój gospodarczy przy

jednoczesnej ochronie zrównoważonego rozwoju społecznego i środowiskowego. Strategię na rzecz zrównoważonego rozwoju UE przyjęła w 2001 r. Została ona zweryfikowana w 2006 roku tak, aby „umożliwić realizację długoterminowej wizji zrównoważonego rozwoju, łączącej w sobie wzrost gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu (spójności społecznej) i ochronie środowiska”.

Rys. 1. Założenia zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

Zrównoważony rozwój oznacza znalezienie rozwiązań, które gwarantują trwały wzrost i aktywny udział w procesie rozwoju, przy jednoczesnym zapewnieniu solidarności międzypokoleniowej i możliwości korzystania ze wzrostu gospodarczego przez wszystkie grupy społeczeństwa. U swych początków rozmowy dotyczące zrównoważonego rozwoju koncentrowały się na konieczności minimalizacji negatywnego wpływu gospodarki na środowisko naturalne. W kolejnych latach ta koncepcja ewoluowała, przybierając bardziej kompleksowe znaczenie, łącząc w sobie istotę trzech kluczowych składników, nie tylko w zakresie ochrony środowiska, ale także wzrostu gospodarczego i postępu społecznego. W dzisiejszych czasach idea zrównoważonego rozwoju jest dominującym tematem dyskusji dotyczących postępu gospodarczego i społecznego, a równocześnie staje się fundamentalną zasadą związaną z polityką rozwoju kraju czy regionu¹.

Zrównoważony rozwój jest jednocześnie jednym z długoterminowych celów Unii Europejskiej zgodnie z art. 3 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej, co przekłada się również na cele krajów członkowskich. W Polsce zasadę zrównoważonego rozwoju zapisano w Konstytucji RP w art. 5: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”².

¹ <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/zrownowazony-rozwoj> [dostęp: 16.10.2023].

² <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/1.htm> [dostęp: 16.10.2023].

Podstawowym elementem rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju jest odpowiednia edukacja, która ma zaopatrzyć ludzi w umiejętności, wiedzę i kompetencje niezbędne do podjęcia działań na rzecz daleko bardziej zrównoważonego życia. Realizacja zasad zrównoważonego rozwoju wymaga radykalnych i kompleksowych działań na rzecz zmiany istniejących już negatywnych trendów związanych z obecnym modelem rozwoju cywilizacji. Należyte korzystanie z zasobów naturalnych, zmiany we wzorcach konsumpcji, procesach produkcyjnych oraz poszanowanie godności i sprawiedliwości społecznej wymagają pilnych działań opartych na systemie wartości, które można osiągnąć jedynie poprzez wiedzę, świadomość i skuteczną i właściwą edukację, zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń.

Organizacja Narodów Zjednoczonych Ustanawiając Dekadę Edukacji na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju (EZR) w latach 2005–2014 uznała to działanie za jedno z ważniejszych wyzwań XXI w., które skutecznie przyczynia się do poprawy jakości życia ludzi. Koordynowanie Dekady przez UNESCO doprowadziło do uwzględnienia w treściach i formach edukacji zasadniczych przemian, w których centrum jest człowiek. Tematyka zrównoważonego rozwoju została zaadoptowana do programów nauczania w edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej. Dokument ten wzmacnia EZR, co będzie miało wpływ na poprawę jakości kształcenia w wymiarze społecznym, gospodarczym i ekologicznym (Borys 2010, s. 60).

W Nowym Jorku 25 września 2015 roku wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego przyjęły: *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*³. Strategia ta jest wizją rozwoju świata polegającą na modelu zrównoważonego rozwoju na poziomie globalnym. Podstawowym jej celem jest eliminacja ubóstwa przez realizację równoległych celów społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Agenda zawiera 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, do których jest przypisanych 169 zadań. Efekty wyznaczonych zadań mają zostać osiągnięte przez świat do 2030 r., a dotyczą 5 obszarów: ludzie, planeta, dobrobyt, pokój, partnerstwo (5xP: ang. *people, plane, prosperity, peace, partnership*). Cel 4 – „Zapewnienie edukacji włączającej na wysokim poziomie oraz umożliwienie wszystkim ludziom edukacji przez całe życie” w Agendzie dotyczy edukacji i podkreśla jej ogromne znaczenie dla osiągnięcia wszystkich wymienionych Celów Zrównoważonego Rozwoju⁴. Przynależne do tego celu zadania dotyczą m.in.: równego dostępu do edukacji „na wszystkich poziomach oraz do szkoleń zawodowych dla najsłabszych grup, w tym dla osób niepełnosprawnych, ludności rdzennej oraz dla dzieci w trudnej sytuacji”; mają także „zapewnić, że wszyscy uczący się przyswoją wiedzę i nabędą umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym między innymi przez edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia, praw człowieka, równości płci, promowania kultury

³ https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf [dostęp 10.11.2023].

⁴ <https://kampania17celow.pl/cel-4-dobra-jakosc-edukacji/> [dostęp 10.11.2023].

pokoju i niestosowania przemocy, globalnego obywatelstwa oraz docenienia różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój”⁵.

W polskich realiach realizacja zrównoważonego rozwoju dotyczącego edukacji związana jest nie tylko przekazywaniem wiedzy, ale wyposażeniem jednostki w takie umiejętności, tak aby mogła zaspokoić własne cele w taki sposób, aby umożliwić realizację tych samych celów przyszłym pokoleniom. Pierwszoplanowe działania dla Polski, jakie zostały ustalone w ramach Celu 4, obejmują m.in.:

- rozwój edukacji na całym obszarze kraju, w tym wyrównywanie szans edukacyjnych;
- innowacyjności kształcenia m.in.: poprzez zmiany podstaw programowych (rozwój kompetencji uniwersalnych i cyfrowych), przedsiębiorczość, innowacyjność, nauka języków obcych, kreatywność, inicjatywność, wsparcie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- w ramach szkolnictwa zawodowego – poprawa jakości i atrakcyjności oraz dostosowania szkolenia i kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy;
- zwiększenie zaangażowania osób dorosłych w edukację ustawiczną (podnoszenie lub aktualizowanie posiadanych kwalifikacji)⁶.

Transformacja instytucji edukacyjnych związana ze zrównoważonym rozwojem

Biorąc pod uwagę powyższe, należy uznać, iż transformacja instytucji edukacyjnych w kierunku wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju jest już procesem na trwałe wpisanym w krajobraz ich rozwoju i funkcjonowania.

Celem tej transformacyjnej zmiany jest wykształcenie u obywateli na każdym etapie ich edukacji świadomości i zrozumienia zasad tego rozwoju w życiu zawodowym i prywatnym.

Według opublikowanego przez Ministerstwo Rozwoju i Technologii raportu do 2030 roku priorytetem krajowym jest konieczność, aby wszyscy uczący się przyswoili wiedzę i nabyli umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym, między innymi, poprzez edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia, praw człowieka, równości płci, promowania kultury pokoju i niestosowania przemocy, globalnego obywatelstwa oraz docenienia różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój. W raporcie zawarto plan zwiększenia liczby nauczycieli wykwalifikowanych w zakresie zrównoważonego rozwoju, których celem będzie przekazywanie tej wiedzy uczniom. W celu osiągnięcia tych celów niezbędne jest stałe przekształcanie i dostosowywanie instytucji edukacyjnych w kierunku tych założeń.

Poniżej dwa wiele mówiące wykresy związane z fizycznym wymiarem niskiej świadomości celów zrównoważonego rozwoju.

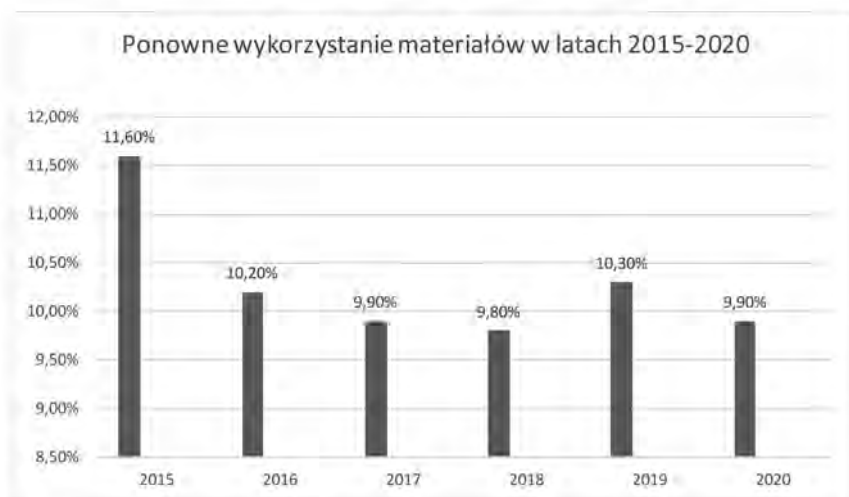
⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

Rys. 2. Poziom recyklingu na przestrzeni lat

Źródło: GUS Raport 2022 Polska na drodze zrównoważonego rozwoju, <https://raportsdg.stat.gov.pl/2022/graficznyprzeglad.html> [dostęp: 11.02.2024].

Rys. 3. Powtórne wykorzystanie materiałów

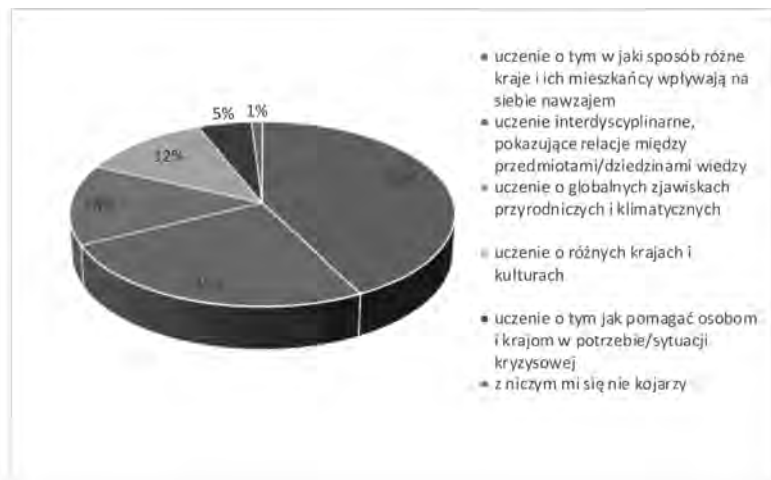
Źródło: GUS Raport 2022 Polska na drodze zrównoważonego rozwoju, <https://raportsdg.stat.gov.pl/2022/graficznyprzeglad.html> [dostęp: 11.02.2024].

Nie bez związku z niską świadomością celów zrównoważonego rozwoju poziom recyklingu pozostaje na niskim poziomie od lat (rys 2). Powtórne wykorzystanie materiałów (rys. 3) wykazuje tendencję spadkową wraz z zacieraniem się neutru-

lonych i niewystępujących w globalnej świadomości aktualnych interesariuszy gospodarki świadomości celów zrównoważonego rozwoju.

W związku między innymi z takimi problemami w zrównoważonym rozwoju ważnym elementem jest edukacja globalna rozumiana jako: *część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza jego zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności łączących ludzi i miejsca. Jej celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych*⁷.

Badania opisane w raporcie *Rozumieć lepiej, widzieć wyraźniej. Raport z badania ankietowego dotyczącego edukacji globalnej w edukacji wczesnoszkolnej*⁸ przedstawia postawy nauczycielek i nauczycieli w procesie pedagogicznym. 95% badanych twierdzi, że treści, wartości i postawy w edukacji globalnej są bardzo ważne i powinny być wprowadzane już w nauczaniu wczesnoszkolnym. Z badań wynika także, że tylko 2% nauczycieli ma przygotowanie merytoryczne z edukacji globalnej, natomiast 38% respondentów deklaruje, że w swojej pracy dydaktycznej zajmuje się tą tematyką. Termin edukacja globalna najczęściej pedagogom kojarzy się z *uczeniem o tym w jaki sposób różne kraje i ich mieszkańcy wpływają na siebie nawzajem* (42%, rys. 4).

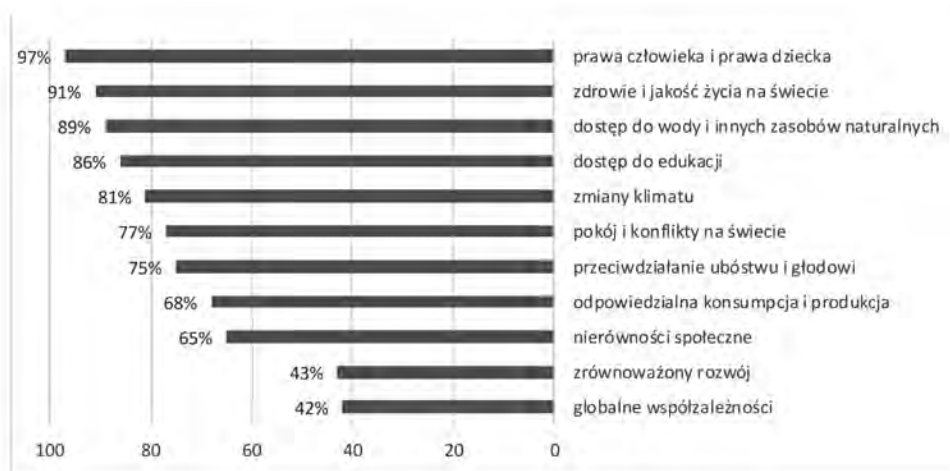
Rys. 4. Definicja edukacji globalnej według badanych pedagogów

Źródło: *Rozumieć lepiej, widzieć wyraźniej. Raport z badania ankietowego dotyczącego edukacji globalnej w edukacji wczesnoszkolnej* (s. 13), https://www.globalna.edu.pl/pliki/raport_badanie_ankietowe_EG_w_nauczaniu_wczesnoszkolnym.pdf [dostęp: 11.09.2023].

⁷ <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/edukacja-globalna-w-polsce> [dostęp: 11.09.2023]

⁸ Badania przeprowadzonego w ramach projektu „Źródła skutecznej edukacji globalnej” przez Ośrodek Działań Ekologicznych Źródła”, https://www.globalna.edu.pl/pliki/raport_badanie_ankietowe_EG_w_nauczaniu_wczesnoszkolnym.pdf [dostęp: 11.09.2023].

Podczas swoich lekcji 38% pedagogów nawiązuje do treści edukacji globalnej. 27% ankieterów przynajmniej kilka razy w roku prowadzi zajęcia z tematyki edukacji globalnej, a 22% uczestniczy w projektach związanych z tą tematyką (rys. 2). Wśród tematyki poruszanej na zajęciach dydaktycznych dominują zagadnienia związane z prawami człowieka i dziecka oraz ze zdrowiem i jakością życia na świecie (rys. 5).

Rys. 5. Wybrane tematy zajęć dydaktycznych z edukacji globalnej

Źródło: Rozumieć lepiej, widzieć wyraźniej. Raport z badania ankietowego dotyczącego edukacji globalnej w edukacji wczesnoszkolnej (s. 16), https://www.globalna.edu.pl/pliki/raport_badanie_ankietowe_EG_w_nauczaniu_wczesnoszkolnym.pdf [dostęp: 11.09.2023].

Aby sprostać wymaganiom realizacji postanowień zrównoważonego rozwoju, transformacja instytucji edukacyjnych winna obejmować następujące obszary:

- **Program nauczania:** w programie nauczania należy uwzględnić treści związane ze zrównoważonym rozwojem. Mogą to być zarówno przedmioty poświęcone wyłącznie tej tematyce, jak i treści z zakresu innych przedmiotów, które są związane ze zrównoważonym rozwojem.
- **Metody nauczania:** należy stosować metody nauczania, które promują aktywne uczenie się i zaangażowanie uczniów w kwestie zrównoważonego rozwoju.
- **Środowisko szkolne:** szkoły i uczelnie powinny być przyjazne środowisku i stosować rozwiązania proekologiczne.
- **Organizacja instytucji:** szkoły i uczelnie powinny być zarządzane w sposób zrównoważony, dbając o dobro pracowników, uczniów oraz zaangażowanych w ich funkcjonowanie podmiotów zewnętrznych.

Jednak tego typu transformacja instytucji edukacyjnych to proces długofalowy i wymagający zaangażowania wszystkich uczestników procesu edukacyjnego oraz wdrożenia podejścia całościowego.

Unia Europejska w swoich opracowaniach definiuje podstawowe kompetencje kluczowe, niezbędne do osiągnięcia sukcesu w procesie uczenia się przez całe życie, a wśród nich można znaleźć zalecenia m.in. w sprawie kompetencji dotyczących świadomości, kompetencje z zakresu nauk przyrodniczych czy technologii i kompetencji osobistych, które mają znaczący i podstawowy wpływ na cele zrównoważonego rozwoju⁹.

Poniżej przedstawiono przykłady działań, które mogą zostać podjęte w dłuższym okresie w ramach transformacji instytucji edukacyjnych związanych ze zrównoważonym rozwojem:

- Włączenie treści związanych ze zrównoważonym rozwojem do istniejących przedmiotów, takich jak: przyroda, historia, geografia, wiedza o społeczeństwie itp.
- Organizowanie zajęć terenowych i projektów edukacyjnych związanych ze zrównoważonym rozwojem.
- Wdrożenie programów edukacyjnych skierowanych do pracowników i uczniów, które promują zrównoważony rozwój.
- Wdrożenie rozwiązań proekologicznych w infrastrukturze szkoły i uczelni, takich jak: instalacja paneli fotowoltaicznych, wykorzystanie energii odnawialnej itp.

Pośród tych zadań głównym i podstawowym celem winno być rozwijanie zrównoważonych kompetencji wśród całej kadry instytucji (kierowników, menedżerów, kadry administracyjnej), ponieważ ich rola jest kluczowa dla placówek edukacyjnych w kontekście wdrożenia w nich Całościowego Podejścia Instytucjonalnego (ang. *Whole Institution Approach* – WIA). Koniecznym w tym zakresie jest opracowanie systemowej ramy dla Całościowego Podejścia Instytucjonalnego (WIA) do zrównoważoności instytucji edukacyjnych. Rama ta powinna obejmować obszary prac społecznych, pedagogicznych oraz organizacyjnych. Wszyscy interesariusze zaangażowani w funkcjonowanie organizacji edukacyjnych powinni być świadomi wszystkich potrzeb dla wymienionych dziedzin, niezbędnych do stworzenia zrównoważonej instytucji edukacyjnej.

Proponowana rama systemowa powinna stanowić fundament, na którym opierają się konkretne wytyczne dotyczące sposobu wdrożenia WIA w celu stworzenia zrównoważonej szkoły. Kolejne kroki powinny obejmować opracowanie konkretnych wytycznych, według których szkoły mogą ocenić swoją pracę w każdej dziedzinie i zidentyfikować bariery stojące na drodze transformacji oraz silne strony, pomocne w dążeniu do celu WIA, co w efekcie może prowadzić do skutecznej ewentualnej certyfikacji takiej instytucji w omawianym zakresie. Kryteria certyfikacji dla szkół jako zrównoważonych mogą również uwzględniać tę ramę, która łączy dziedziny pracy dla zrównoważonej szkoły (społeczne, pedagogiczne, organizacyj-

⁹ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, D.U. Unii Europejskiej, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=en).

ne) z modelem całej szkolnej strategii na rzecz zrównoważoności opracowanym np. przez Walsa i Mathie (2022) i zaprezentowanego w raporcie WSA¹⁰.

Problemy współczesnego świata dotyczą wszystkich obszarów życia, edukacja w kierunku zrównoważonego rozwoju winna bazować na wiedzy z wszelkich dziedzin nauki, od nauk przyrodniczych po ekonomiczne, winna być holistyczna, interdyscyplinarna i obejmować całość działania każdej instytucji edukacyjnej i nie pomijać żadnego z 17 celów zrównoważonego rozwoju.

Całkowite Podejście Instytucjonalne (WIA) w kontekście edukacji dla zrównoważonego rozwoju można śledzić od momentu, kiedy rozpoznano nierozzerwalne związki problemów środowiskowych z wieloma kwestiami społeczno-ekonomicznymi i politycznymi¹¹. Zrównoważoność jest związana z systemem edukacji poprzez wiele złożonych i różnorodnych aspektów w funkcjonowaniu instytucji edukacyjnych, takich jak program nauczania i pedagogika, zarządzanie, zrównoważone konsumowanie, kontakt z lokalną społecznością, współpraca instytucji z innymi interesariuszami i powiązaną infrastrukturą. WIA obejmuje wszystkie poziomy edukacji formalnej i pozaformalnej oraz dostarcza ramę, w ramach której instytucja edukacyjna może dążyć do osiągnięcia zrównoważoności.

Niepodważalna ważność Całościowego Podejścia Instytucjonalnego i potrzeba stworzenia spójnej ramy organizującej jego wymiary zostały udokumentowane w literaturze poprzez wiele modeli WIA, opracowanych przez badaczy i organizacje, mające na celu wsparcie jego wdrażania przez szkoły i instytucje. Są to między innymi:

- Model OECD,
- Model UNESCO,
- Model Wals i Mathie.

Modele te skupiają się na drodze do zrównoważoności, różnią się w sposobie ich opracowywania. Różnorodność tych modeli dowodzi, że jego stosowanie nie jest ani liniowe ani statyczne, ale stanowi dynamicznie ewoluujący proces, który można stosować w różny sposób i na różnych poziomach w każdej organizacji.

Korzyści wynikające z transformacji dla instytucji edukacyjnej w ujęciu całościowym (WIA)

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju przedstawia możliwości powiązania i wzajemnego oddziaływania między środowiskiem a społeczeństwem. Korzyści, jakie płyną ze wzajemnych relacji i oddziaływań podczas procesu transformacji instytucji edukacyjnej, to m.in.: zaangażowanie nauczycieli i uczniów w zdobywanie nowych umiejętności i pogłębianie swojej wiedzy z edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego stylu życia oraz edukacja i budowanie świadomości zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnych oraz pozostałych interesariuszy.

¹⁰ <https://edepot.wur.nl/572267> [dostęp 09.11.2023].

¹¹ <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=whole-institution+approach> [dostęp 09.11.2023].

Wśród korzyści, jakie wynikają z transformacji dla instytucji edukacyjnej na rzecz zrównoważonego rozwoju, możemy wymienić m.in.:¹²

- dla instytucji (realizacja podstaw programowych, projektów edukacyjnych, inicjatyw):
 - poszanowanie podstawowych praw społecznych, praw człowieka oraz różnorodności oraz kształtowanie świadomości ekologicznej;
 - zwiększenie zaangażowania grona pedagogicznego i uczniów w działania i inicjatywy związane z ochroną środowiska, promocję koncepcji dot. gospodarki o obiegu zamkniętym, efektywności energetycznej związanych z planowanym zrównoważonym rozwojem wsi, dzielnic i miasta;
 - rozwój umiejętności społecznych i badawczych dzieci i młodzieży;
 - organizacja i rozwój platformy i kursów e-learning dotyczących np. zielonej infrastruktury;
 - organizacja lokalnych kampanii informacyjnych, upowszechnianie dobrych praktyk, opracowanie poradników;
- dla otoczenia społecznego (realizacja projektów, inicjatyw):
 - budowanie relacji między różnymi grupami odbiorców projektów edukacyjnych będących przedstawicielami różnych obszarów życia społecznego (szkoły, samorządy, biznes, organizacje pozarządowe);
 - nabywanie nowych umiejętności dotyczących podnoszenia świadomości lokalnych społeczności związanych z zieloną infrastrukturą, w tym np. działania instytucji samorządowych związane z upowszechnianiem, promocją odnawialnych źródeł energii, kształtowaniem zielonej infrastruktury;
 - odpowiednie zarządzanie i planowanie przestrzenne na obszarach przyrodniczych (w tym ochrony) i reaktywowanie bioróżnorodności, zachowanie krajobrazów regionu;
 - zapewnienie dostępu do różnych usług ekosystemowych różnym grupom odbiorców w celu rozwoju i ochrony elementów zielonych;
 - zagwarantowanie bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy;
 - zachowanie dziedzictwa kulturowego w stabilnej formie.

Podsumowując, korzyści z przystosowania instytucji edukacyjnej do właściwego dążenia w kierunku osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju wpływa na wszystkie obszary/filary działalności tej instytucji.

Obszar pedagogiczny, odnoszący się do zawartości programów nauczania, gdzie widoczne jest przygotowywanie obywateli do adaptacji i łagodzenia skutków szybko zmieniających się realiów środowiskowych, społecznych i ekonomicznych, takich jak zmiany klimatu, modele produkcji, migracja itp. Przykładowo wiele instytucji, które prezentowano jako najlepsze przypadki, wykorzystuje programy nauczania, które promują umiejętności zgodne z gospodarką obiegu zamkniętego na wszyst-

¹² https://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2019/07/publikacja_v6_web.pdf [dostęp: 22.10.2023].

kich poziomach edukacji. Filar ten obejmuje również metody nauczania i procesy, które wymagają zorientowania na alternatywne metody.

Obszar społeczny, ułatwiający interesariuszom zrównoważonej instytucji zrozumienie wszystkich aspektów jej realizacji. Zrównoważona szkoła wymaga, aby wszyscy interesariusze wewnątrz instytucji byli równi w tym, jak odbierają wyniki zrównoważonej szkoły i jak uczestniczą w realizacji wizji szkoły. Wymaga to, aby wszyscy interesariusze przyjęli odpowiedzialność za swoje działania w szkole, a ich uczestnictwo i zaangażowanie zostały zapewnione poprzez konkretne mechanizmy. Tworzenie współpracy z lokalną społecznością, a także na poziomie krajowym i międzynarodowym, jest integralną częścią zrównoważonej szkoły, która potrzebuje tych współprac do realizacji swojej wizji. Aktywność obywatelska, zdrowie i dobre samopoczucie to trzy filary aspektu społecznego zrównoważonej szkoły, których celem jest poprawa jakości życia ludzi i standardu życia w społeczności.

Oraz obszar organizacyjny, który odnosi się do procesów i praktyk, które dotyczą funkcjonowania zrównoważonej instytucji edukacyjnej. Obejmuje on sposób jej funkcjonowania codzienne normy, styl przywództwa i praktyki zarządzania. Odnosi się także do tworzenia zrównoważoności na miejscu, co oznacza, że jej infrastruktura musi być taka, aby dostarczać przykłady lub modele, zgodnie z którymi społeczeństwo zrównoważone powinno żyć. Dotyczy to zarówno budynków/infrastruktury (np. tereny zielone, efektywność energetyczna budynków, wykorzystanie czystej energii, produkty wykorzystywane na potrzeby szkoły, zużycie wody itp.), jak i funkcji (np. polityki szkolne, zarządzanie, współpraca z podmiotami zewnętrznymi itp.). Istotne jest, że – zgodnie z najlepszymi praktykami i wywiadami – edukacja pozanaukowa jest integralną częścią – w niektórych przypadkach strategicznie zintegrowaną – praktyk zrównoważonej szkoły i jest uwzględniana w jej codziennych operacjach. Dlatego potrzebna jest rozbudowa kompetencji w zakresie zarządzania wymaganego dla zrównoważonej szkoły.

Przykłady dobrych praktyk transformacji instytucji edukacyjnych w zrównoważonym rozwoju

- **Uniwersytet Łódzki** wprowadził program „Uczelnia Przyjazna Środowisku”, który ma na celu promowanie zrównoważonego rozwoju na uczelni. W ramach tego programu uczelnia prowadzi działania proekologiczne, takie jak: instalacja paneli fotowoltaicznych, wykorzystanie energii odnawialnej, ograniczenie zużycia energii elektrycznej i wody, segregacja odpadów. Uczelnia prowadzi również działania edukacyjne, takie jak: wykłady, warsztaty i projekty związane ze zrównoważonym rozwojem¹³.
- **Fundacja Digital University** – projekt **BEEECO**, Ogólnopolski projekt edukacyjny dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych skierowany do kadry pedagogicznej. Nauczyciele – uczestnicy programu otrzymali wiedzę i narzędzia

¹³ https://www.wz.uni.lodz.pl/fileadmin/Wydzialy/Wydzia%C5%82_Zarz%C4%85dzania/Centra/c_Studi%C3%B3w_zr%C3%B3wnowa%C5%BConego_rozwoju/P6_T_Jurczak_Uniwersytet_Lodzki.pdf [Dostęp 11.10.2023].

niezbędne do włączenia edukacji ekologicznej i klimatycznej do swojej pracy w sposób pomagający pomóc w dążeniu do całościowej transformacji do zrównoważoności¹⁴.

- **Centrum Edukacji Ekologicznej w Poznaniu** prowadzi program „Edukacja proekologiczna dla dzieci i młodzieży”, który ma na celu kształtowanie postaw proekologicznych wśród dzieci i młodzieży. W ramach tego programu organizowane są zajęcia edukacyjne, warsztaty i projekty związane ze zrównoważonym rozwojem¹⁵.
- **Centrum Inżynierii Artur Kania** – dobra praktyka z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym, produkcja płyt kompozytowych z odpadów. Pomysł, proces i realizacja idealnie wpisują się w cele zrównoważonego rozwoju, świadcząc o wysokiej świadomości firmy.
- **Sieć Badawcza Łukasiewicz Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu** w zakresie edukacji w kierunku zrównoważonego podejścia oraz WIA prowadzi działania i projekty edukacyjne, które mają na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat zrównoważonego rozwoju. Działania te są skierowane do różnych grup odbiorców, w tym uczniów, studentów, pracowników przedsiębiorstw i administracji publicznej ze szczególnym zaangażowaniem w transformację cyfrową i edukację na temat Gospodarki Obiegu Zamkniętego. Np. projekt: **SUSEDi** mający na celu opracowanie mapy drogowej dla instytucji edukacyjnych dążących do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju¹⁶; **COVIR** skupiający się na wdrożeniu technologii VR uznany przez FRSE za przykład dobrej praktyki w edukacji cyfrowej¹⁷ „**Guidebook for training of Sustainable Development Goals’ trainers**” – podręcznik napisany pod auspicjami OECD służący jako pomoc w szkoleniu trenerów w zakresie Celów Zrównoważonego Rozwoju w ramach programu Budowy Potencjału Administracji Publicznej na rzecz Wspierania Wdrażania Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce dla Programu Wspierania Reform Strukturalnych.

Podsumowanie

Mamy już dziś świadomość tego, że w Polsce coraz mocniej ugruntowuje się przekonanie, że najlepszym i kluczowym narzędziem realizacji założeń zrównoważonego rozwoju jest edukacja. Nie tylko przekazuje wiedzę, ale także rozwijanie zdolności jednostek do zaspokajania własnych aspiracji w sposób, który pomoże przyszłym pokoleniom zaspokoić te same potrzeby (Batorczak, Klimska, 2020, s. 20). Efekty prowadzonych działań w poprzednich latach związanych z włączeniem edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju m.in. do szkół, instytucji samorządowych, polityki przynoszą efekty. Z przeprowadzonych badań trackingowych świadomości i zacho-

¹⁴ <https://beeco.edu.pl/> [dostęp 11.09.2023].

¹⁵ <https://wielkopolskipn.pl/centrum-edukacji-ekologicznej/> [dostęp 11.09.2023].

¹⁶ <https://www.itee.lukasiewicz.gov.pl/projekty/miedzynarodowe?view=article&id=281&catid=19> [dostęp 11.09.2023].

¹⁷ <https://covir.eu/> [dostęp 11.09.2023].

wań ekologicznych mieszkańców Polski w 2020 r. (wykonanych przez PBS Sp. z o.o. i BR Spółka z o.o. dla Ministerstwa Klimatu i Środowiska) wynika, że wzrósł stan wiedzy oraz zachowań i postaw mieszkańców Polski w związku z ochroną środowiska naturalnego (wyniki badań zrealizowano w 2020 roku z ich porównaniem z danymi z lat 2011–2014). Według badanych największym problemem związanym z ochroną środowiska naturalnego jest zanieczyszczenie powietrza (59%), następnie gospodarka odpadami (50%) oraz problemy z wodą i jej zanieczyszczeniem (34%). Z Raportu wynika również, że 96% respondentów segreguje odpady, a 94% badanych zmiany klimatyczne uważa za istotny problem naszej planety. Na czystą energię chce przejść $\frac{3}{4}$ mieszkańców Polski, którzy również zwracali uwagę na ograniczenie zużycia wody (90%). Oszczędzanie energii w domu deklaruje 95% mieszkańców. Troska o przyszłe pokolenia według 73% badanych związana jest z ochroną środowiska, 63% wskazało na dbałość o zdrowie człowieka, a 49% na ochronę przyrody¹⁸.

Dlatego tak ważna staje się kontynuacja włączenia edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju do treści podręczników i programów nauczania. Istotnym elementem jest odpowiednie przygotowanie nauczycieli, ponieważ ich wiedza i umiejętności są niezbędne do przekształcenia procesów dydaktycznych i instytucji edukacyjnych w procesie wprowadzania edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Kadra dydaktyczna powinna być odpowiednio przygotowana nie tylko na etapie edukacji formalnej, ale również może mieć możliwość doskonalenia na kursach, warsztatach, gdzie będzie mogła skutecznie wzmacniać swe kompetencje kreatywne, a po ich ukończeniu skutecznie wdrażać zasady EZR w otoczeniu odpowiadającym założeniom zrównoważonego rozwoju, co w efekcie odpowiadać będzie WIA. Instytucje edukacyjne powinny być miejscem zdobywania doświadczeń, a następnie być przykładem dobrych praktyk w obszarze zrównoważonego rozwoju. Istotnym jest również przygotowanie organów nadzorujących szkołę i dyrektorów szkół do prowadzenia instytucji edukacyjnej w kierunku świadomości ekologicznej¹⁹.

Reasumując, transformacja instytucji edukacyjnych w kontekście zrównoważonego rozwoju staje się nie tylko koniecznością, lecz także moralnym i społecznym imperatywem. Wdrażając Whole Institution Approach (WIA) do zrównoważoności, szkoły i uczelnie stają się nie tylko miejscem przekazywania wiedzy, ale również centrami kształtującymi postawy, umiejętności i świadomość zrównoważonego rozwoju.

Przemiany te nie ograniczają się jedynie do kształcenia w zakresie ochrony środowiska czy zrównoważonego stylu życia. Wpływają one na wszystkie sfery instytucji edukacyjnej – od programów nauczania po metody dydaktyczne, od zarządzania po relacje społeczne. W rezultacie szkoła zrównoważonego rozwoju staje się miej-

¹⁸ <https://www.gov.pl/web/klimat/badania-swiadomosci-i-zachowan-ekologicznych-mieszkancow-polski-w-2020-r-badanie-trackingowe> [dostęp: 23.10.2023].

¹⁹ Batorczak A., Klimska A. (2020), Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – refleksje przed ogłoszeniem nowej Dekady na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (2020–2030), *Studia Ecologia et Bioethicae* 2020, 18, 2, s. 17–26, 24–25.

scem, gdzie edukacja przenika się z praktyką, a świadomość ekologiczna łączy się z umiejętnościami społecznymi.

Korzyści płynące z transformacji instytucji edukacyjnych w ujęciu holistycznym są ogromne. Realizacja celów zrównoważonego rozwoju wpływa na rozwój społeczności lokalnych, podnosi jakość kształcenia, kształtuje postawy proekologiczne i przygotowuje obywateli do aktywnego uczestnictwa w dynamicznie zmieniającym się świecie. Prowadzi bezpośrednio do wzrostu świadomości, a co za tym idzie proekologicznych zachowań i wykształcenia myślenia zrównoważonego, jego przesądzania do bezpośredniego otoczenia, co prowadzi do wartościowych inicjatyw związanych na przykład z gospodarką o obiegu zamkniętym czy powszechniejszym wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Przykłady dobrych praktyk, takie jak program „Uczelnia Przyjazna Środowisku” na Uniwersytecie Łódzkim czy projekty Centrum Edukacji Ekologicznej w Poznaniu, pokazują, że instytucje edukacyjne mogą odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu zrównoważonego społeczeństwa.

Jednak transformacja ta to proces długofalowy, wymagający zaangażowania wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. Zrównoważony rozwój staje się nie tylko ideą, lecz integralną częścią misji instytucji edukacyjnych, której celem jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również kształtowanie pokoleń gotowych do podejmowania wyzwań związanych z budową lepszego, zrównoważonego świata.

Bibliografia

1. Ardoin, N.M., Bowers, W.A., Roth, W.N., Holthuis, N. (2018). Environmental education and K-12 student outcomes: A review and analysis of research. *The Journal of Environmental Education* 49(1), s. 1–17.
2. Batorczak, A., Klimska, A. (2020). Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – refleksje przed ogłoszeniem nowej Dekady na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (2020–2030). *Studia Ecologia et Bioethicae* 2020, 18, 2, s. 17–26.
3. Borys, T. (2010). Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania. *Problemy Ekorozwoju* 5(1).
4. Brundiers, K., Wiek, A., Redman, L.Ch. (2010). Real-world learning opportunities in sustainability: From classroom into the real world. *International Journal of Sustainability in Higher Education* 11(4).
5. Döring, A.K., Daniel, E., Knafo-Noam, A. (2016). Value development from middle childhood to early adulthood: New insights from longitudinal and genetically informed research. *Social Development* 25(3), s. 471–481.
6. Framework for Action for Sustainable Development Education. Paris: UNESCO, 2015.
7. Kalinowska, A. (2007). Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju – zmniejszanie barier. W: A. Kalinowska, W. Lenart (red.) *Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju. Wybór wykładów z lat 2004–2007*. Warszawa: Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym.

8. Papużyński, A. (2011). The Implementation of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, vol. 6, No 1, 107.
9. Tilbury, D., Stevenson, B.R., Fien, J. Schreuder, D. (2002). Education and Sustainability: Responding to the Global Challenge. IUCN, CEC.
10. Zecha, G. (2011). The Golden Rule and Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, vol. 6, No 1, 48.
11. Raport Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ, (1987). Nasza wspólna przyszłość – Our Common Future – Przez Edukację do Zrównoważonego Rozwoju. Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej, (2001). Warszawa: Ministerstwo Środowiska.

Źródła elektroniczne

1. Cel 4: Dobra jakość edukacji. Dostępny w: <https://kampania17celow.pl/cel-4-dobra-jakosc-edukacji/> [Dostęp: 16.10.2023].
2. Centrum edukacji ekologicznej Poznań. Dostępny w <https://wielkopolskipn.pl/centrum-edukacji-ekologicznej/> [Dostęp: 11.09.2023].
3. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Dostępna w: https://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2019/07/publikacja_v6_web.pdf [Dostęp: 22.10.2023].
4. Konstytucja RP: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/1.htm> [Dostęp: 16.10.2023].
5. MKiŚ, 2020. *Badania świadomości i zachowań ekologicznych mieszkańców Polski w 2020 r. (badanie trackingowe)*. Dostępny w: <https://www.gov.pl/web/klimat/badania-swiadomosci-i-zachowan-ekologicznych-mieszkancow-polski-w-2020-r-badanie-trackingowe> [Dostęp: 23.10.2023].
6. MRiT, Zrównoważony rozwój. Dostępny w: <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/zrownowazony-rozwoj> [Dostęp: 16.10.2023].
7. ONZ, 2015. Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, ONZ 2015 (A/RES/70/1). Dostępna w: https://www.un.org.pl/files/170/Agenda2030PL_pl-5.pdf [Dostęp: 16.10.2023].
8. Project Covir. Dostępny w <https://covir.eu/> [Dostęp: 11.09.2023].
9. Projekt BEEECO. Dostępny w <https://beeco.edu.pl/> [Dostęp: 11.09.2023].
10. Projekt SUSEDI. Dostępny w <https://www.itee.lukasiewicz.gov.pl/projekty/miedzynarodowe?view=article&id=281&catid=19> [Dostęp: 11.09.2023].
11. Raport Światowej komisji ds. Środowiska i Rozwoju. Dostępny w <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [Dostęp: 09.11.2023].
12. Słownik UE. Dostępny w: <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/sustainable-development.html> [Dostęp: 16.10.2023].
13. Treści z zakresu edukacji o zrównoważonym rozwoju. Dostępne w <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/tresci-z-zakresu-edukacji-o-zrownowazonym-rozwoju> [Dostęp: 16.10.2023].
14. UNESCO, 2014. Shaping the Future We Want, UN Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014), Final Report. Paris: UNESCO. Dostępny w <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230171>. [Dostęp: 16.10.2023].

15. UNESCO, 2020. Światowa Konferencja Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju. Dostępny w: <http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/neste/1/article/37/swiatowa-konferencja-na-temat-edukacji-dla-zrownowazonego-rozwoju/> [Dostęp: 16.10.2023].
16. Założenia WIA. Dostępne w <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=whole-institution+approach> [Dostęp: 09.11.2023].

mgr Michał Ślusarczyk

Łukasiewicz – ITEE, Radom

dr Tomasz Kupidura

Łukasiewicz – ITEE, Radom